

Izlaganje sa znanstvenog skupa

UDK 327(497.1) : 911.3:32

Jugoslavija u širim regionalnim i balkanskim odnosima¹

Radovan Pavić

Fakultet političkih nauka u Zagrebu

Sažetak

U analizi međunarodnih odnosa nezaobilazna je povijesno-geografska komponenta. Geopolitička analiza međunarodnog položaja Jugoslavije prostoru i položaju ne daje determinističko značenje. Njihovo je značenje trajno, ali s promjenjivim predznacima. U novim međunarodno-političkim relacijama položaj Jugoslavije u Evropi i na Balkanu potrebno je revalorizirati. Zastarjele su procjene vanjske opasnosti, okruženja, blokovskih prijetnji i sl. Za Jugoslaviju i druge balkanske zemlje unutrašnja pitanja ekonomskog razvoja i političke demokratizacije ključ su njihove sigurnosti.

U promjenljivim svjetskim odnosima utjecaj geopolitičke lokacije na međunarodna zbivanja je neprijeporan, ali ne predstavlja konstantu — značenje se mijenja u odnosu na različite sudionike, može se drastično maksimalizirati ili pak nestati. Uloga geopolitičkog položaja najbolje se ilustrira jednim pitanjem: ako inzistiramo na materijalističkom poimanju i povijesti i suvremene zbilje kako je onda moguće izostaviti jedan izrazito materijalistički činilac, tj. položaj i teritorijalizaciju? Kako je moguće u karakteristikama lokacije bilo koje vrste ne uočiti i neke uzroke problema, politički pogodnostima ili inhibirajuće značenje? To je jasno svima, primjerice, svakom vlasniku butika koji shvaća da će mu radnja biti probitačna u glavnoj gradskoj ulici ili na glavnom gradskom trgu ili križištu, a neće biti ako se nalazi na lijevom odvojkju nekog vrbika na dalekoj periferiji — lokacija je, dakako, u pitanju. Isto će tako naši papirnati »marksisti« oštro odbaciti svaki »determinizam« geografskih i prirodoslovnih faktora, u tome i značenje lokacije, križišta, tampona, koridora, okruženja itd., ali će, ako su situirani u strukture moći, znati, svim zakonima i socijalističkom moralu usprkos, naći najpogodniju *lokaciju* na moru za svoju privatizaciju s vlastitom obalom, lučicom, pogledom i izolacijom. Položaj, čini se, sada odjednom dobiva veliko značenje i postaje potvrdom društvene moći i »ugle-

¹ Ovaj prilog sadrži samo nekoliko teza, nema sustavni karakter, te se mora smatrati samo kao dopuna onim sadržajima koji su objavljeni na drugim mjestima.

da«. Zato se postavlja pitanje kako je moguće ne vidjeti da lokacija Čilea ili Novog Zelanda nema isto međunarodno značenje i ne nosi iste probleme i ne predstavlja isto utemeljenje političkog kao historijski i suvremeni položaj Jugoslavije i Balkana na strateškom križištu, u okviru strategena velikih, kao položaj obje Njemačke i Poljske u »koridoru ratova«, kao izravni kontakt sovjetskih i kineskih trupa na spornim otocima ili lokacija SSSR-a u zapadnjačkom okruženju, kao isturenost prvoj liniji fronte ili zaštićenost dubinom ratišta, odnosno tamponskom zonom, kao lokacija NR Mongolije u apsolutnom pasivnom okruženju itd. Ispuštajući takve sadržaje iz vida, očito je da se *studij međunarodnih odnosa kreće u koordinatama idealističkih i voluntarističkih koncepcija* — materijalni okvir kao da nema značenja, sve se, kao, događa u vakuumu. I još nešto — zastupajući naše shvaćanje, upozoravamo na preciznost terminologije: isticali smo utjecaje, a ne determinizam. Za naše stavove govori činjenica da je sve veći broj političara koji će akceptirati ulogu geopolitičkog položaja i u tom se smislu eksplicite izražavati — to je dobar put i treba ga dalje razvijati.

Historijsko-geopolitički aspekti. Za razumijevanje suvremenih prilika na Balkanu treba podsjetiti na neke povjesne geopolitičke aspekte: kroz dugu balkansku povijest lokacija i funkcije Balkana prošli su zapravo kroz dvije faze — starija faza značila je konfrontaciju i obranu pred Azijom; Balkan je imao, baš kao i ruski frontier (krajina), u odnosu na centralnu Aziju, izuzetnu važnost jer je predstavljao zaštitu Evrope — ali, Balkan od toga nije imao koristi; novija je faza ona u kojoj Balkan može postati spoj s Azijom, od čega će imati koristi i Balkan i ostala Europa. Osim spomenute ruske krajine, ni jedan dio Evrope nije doživio tako dramatične promjene. *Izbjeći Aziju, nekada je bila jedna od glavnih europskih prednosti za razvoj.*

Problem Balkana sastojao se i u tome da su samo neki njegovi dijelovi (Slovenija, Hrvatska i Vojvodina) bili u kontaktu s razvijenom Europom i da su se naslanjali na jača civilizacijska i kulturna žarišta germanskog (alpskog), romanskog (jadranskog) i mađarskog (panonskog) kruga; tu činjenicu valja naročito istaći, jer su i Poljska i Čehoslovačka i Mađarska bile u plodonosnom kontaktu s germanskom Europom, dok su kolac i konopac preostajali Balkanu. Za Balkan je i danas nepovoljno da nije lociran između dvaju jakih gospodarskih i civilizacijskih središta s naglašenim ambicijama razvoja — I Poljska i ČSSR i Mađarska danas su između dvaju jakih životnih težišta, tj. središnje i zapadne Evrope s jedne i SSSR-a s druge strane. Za razliku — Balkan ne uživa takve prednosti, jer se naslanja na Bliski i Srednji istok, karakteriziran nerazvijenošću i drugačijim svjetonazorom; pri tome neki aspekti tog svjetonazora, ako se prošire, mogu biti smatrani ne samo lošom osnovom za suradnju, nego i određenom opasnošću (islamski fundamentalizam). Dakako, u politici koja prečesto vodi računa samo o interesima i voluntaristički je usmjerena, ne fungiraju ni geopolitički ali isto tako ni bilo kakvi drugi sadržaji i utemeljenja; međutim, takve se politike na kraju pak saldiraju gubitkom.

Geopolitički položaj Jugoslavije prije i poslije iranske krize 1978/79. god. Raspad CENTO pakta 1978/79. god. jedna je od najvažnijih pozitivnih posljedica iranske revolucije iz vremena kada je taj pojam još bio primjeren

— u kasnijem razdoblju ne bismo se više usudili upotrebljavati ga: da se izrazimo nježno i eufemistički — radi se ipak samo o iranskim događajima i promjenama. Raspad CENTO pakta ima bitno značenje za ocjenu geopolitičkog položaja Jugoslavije, i to u pozitivnom smislu. Ako promotrimo geopolitičke odnose u Rimlandu (američki tzv. luk nestabilnosti) onda zbog poznatih razloga njegov se najopterećeniji sektor nalazi između zapadnih prilaza Gibraltaru i sjeverne Indije, mjereno duž 35° N (dakle ne po ortodromi²) udaljenost iznosi oko 7.670 km. Položaj Jugoslavije u tom dijelu Rimlanda svakako je vrlo specifičan — u vrijeme postojanja osim NATO-a još i CENTO pakta praktički je čitav ovaj sektor Rimlanda vršio ulogu zapadnjačkog aktivnog okruženja, dok je Jugoslavija bila jedini prekid u tom okruženju, i to na pročelju izuzetno velike dužine. Osim toga — u neposrednom zaleđu Jugoslavije u graničnom kontaktu nalazi se i Varšavski ugovor. Za međunarodni položaj neke zemlje nije svejedno da li je ona na lokaciji *jedinog prekida okruženja* na tako dugom pročelju, s izravnim blokovskim zaleđem koje teži proboju kroz okruženje, na putu kojim se dohvaća otvoreno Sredozemlje, ili pak uživa prednosti jedne Irske ili Portugala. Dakako, za mnoge je to svejedno, štoviše, sve zvuči i »deterministički«. Ali, realno je značenje ipak posve drugačije — *biti jedini prekid u okruženju na takvim udaljenostima kontinentskih razmjera ima za posljednicu osjećati stalne pritiske kao potencijalna koridorska zemlja za zaleđe, i to kao jedina zemlja i kao jedini izbor, pri čemu se očito radi o problemima i sadržajima koji imaju relevantno značenje u odnosima velesila*. Pritisak i interesi za Jugoslaviju u odgovarajućim su međunarodnim odnosima, dakle, zakoniti i nezaobilazno utječu na političku orijentaciju — a to je i u izraelsko-arapskom ratu 1973. god. pa sve do sredine 1980-ih godina manifestirano više puta. Međutim, s raspadom centovske geostrateške barijere aktivnog okruženja, situacija je za Jugoslaviju bitno olakšana — sada Jugoslavija više nije jedini prekid u tom okruženju, budući da postoje mogućnosti aktiviranja i *iranskog koridora*. Izuzetno pragmatičnom politikom uz profinjeno balansiranje u odnosima, sovjetsko zaleđe Irana može ostvariti još jedan izlaz prema svjetskim morima, i to jedan stvarni izlaz, jer afganistanska avantura te mogućnosti nije pružala, ma kakve bile propagandističke optužbe. Afganistansko-baludžistanski domino niti je bio cilj, niti ga je bilo moguće ostvariti. Iz navedenog slijedi da će interes za koridorsko značenje Jugoslavije između zaleđa i svjetskih mora danas biti manji, iako, razumljivo, neće posve nestati. Ali, s raspadom CENTO pakta, naš je geostrateški položaj bitno olakšan. Tome, dakako, treba dodati i političke aspekte, tj. mirovne ofenzive Gorbačova. Problem je, dakle, moguće rezimirati ovako: od zapadnog Portugala do istočne granice Pakistana ima po 35° N oko 84° (oko 7670 km), što je 23,30% od ukupne dužine 35 paralele. Zapadnjačka blokovska barijera u Europi nekada je bila kontinuirana, jer je logično da se i Francuska (kao i danas Španjolska) zapravo i bez obzira na formalni status mora pribrojiti vojnoj strukturi NATO-a; dalje na istok od Turske nastavljao se CENTO pakt kao ostatak nekadašnjeg Bagdadskog pakta; pri tome je Turska imala odlučnu i geostratešku i organizacionu ulogu kao spojnica obaju paktova, locirana u

² Udaljenost mjerena duž 35. paralele je logičnija, jer je to paralela približno središnja za taj sektor Rimlanda.

središtu ovog sektora okruženog i u zoni Tjesnaca gdje je SSSR imao jedinu mogućnost izlaska na otvoreno more utemeljenu na multinacionalnoj pravnoj osnovi. Jugoslavija je bila jedini izvanblokovski prekid okruženja, SSSR je ugovorima o prijateljstvu i suradnji s Irakom i Sirijom (1972, 1980. god.) ostvario svojevrstni most između Gulfa i Sredozemlja, ali je značajnije te veze bilo malo, budući da SSSR nema najkraćeg i izravnog pristupa do Gulfa. Takva je situacija nepovoljna za Jugoslaviju, dok se sovjetski interes za Afganistan mora tumačiti ne u kontekstu prodora na Indik — za otvaranje novih mogućnosti trebalo je, dakle, čekati raspad CENTO pakta. S njegovim raspadom Jugoslavija više nije jedini prekid u ovom sektoru Rimlanda, budući da se javlja i nesvrstani Iran; mogućnosti za sovjetski izlaz na Gulf preko Irana sada su bitno povećane — javio se, dakle, još jedan koridorski prostor s normalnom participacijom na Gulfu i Arapskom moru (dakle i Indiku), kopneni most sovjetskih prijateljskih zemalja Iraka i Sirije između Sredozemlja i Gulfa dobiva sada novo značenje: prvi put u povijesti Rusi/Sovjeti imaju ostvarenu interesnu sferu na kopnenom mostu između Sredozemlja i Indika; međutim, to nije sve — povlačenjem iz Afganistana moguće je (?) bitno poboljšati odnose s tom zemljom, ali i sa Pakistanom, a to znači i novi i prirodniji pristup do Indije; dakle, valja zaključiti: 1) raspad CENTO pakta ima dalekosežne posljedice koje se pozitivno odražavaju i na Jugoslaviju i 2) novi geostrateški odnosi utemeljeni na teritorijalizaciji pružaju politici velike mogućnosti.

Balkan i problemi okruženja. Među klasičnim političkim i geopolitičkim zasadama koje datiraju još iz razdoblja prije prvog svjetskog rata za položaj u *pasivnom okruženju*³ smatra se da nosi najveće probleme sigurnosti i u najvećoj mjeri otežava suradnju sa susjedima. Na Balkanu tri su države koje ovisno o međunarodnim odnosima ističu taj problem — Jugoslavija, Albanija i Turska. Međutim, kako se problem pasivnog okruženja odnosi u slučaju Turske samo na njezin azijski sektor, pri čemu Turska zapravo ima daleko važniju funkciju kao činilac aktivnog okruženja oko SSSR-a, preostaje samo pitanje Jugoslavije i Albanije. S obzirom na položaj između blokova i na mogućnost zatvaranja u jadranski bazen, zbog čega Jugoslavija ide u red GHD država⁴, ona je s pravom mogla u odgovarajućim razdobljima govoriti o problemu pasivnog okruženja; ali, kako u Europi neće doći do blokovskog obračuna, a to je ostalom već jasno od 1968. god. nadalje, danas je taj problem ishitren i naprosto je natega, koja jedino može poslužiti našem vojnom kompleksu da afirmira ideju o »ratnoj opasnosti« za Jugoslaviju. Jugoslavija se danas ne nalazi ni u kakvom pasivnom okruženju, bilo da se radi o blokovima, bilo o pojedinim državama koje bi željele nametnuti rat Jugoslaviji. Okruženje podrazumjeva savezništva i blokadu na suprotnim stranama državnog teritorija, a danas takva savezništva nisu moguća. Iako se ubraja u GHD zemlje, što sa sobom očito nosi određene probleme, ipak je maritimno proćelje najbitniji faktor koji razbija status pasivnog okru-

³ *Pasivno okruženje* — položaj u okruženju u kojem različite nepovoljnosti međunarodnih odnosa pogađaju neku državu; za razliku, u *aktivnom okruženju* neka država zajedno s drugim državama nameće probleme okruženoj državi.

⁴ *GHD* — *geografski hendikepirane države* — imaju izlaz na more, ali on nije adekvatan ekonomskim potrebama i sigurnosti zemlje.

ženja, što je u jugoslavenskim prilikama najviše došlo do izražaja poslije 1948. godine. Razmatrajući pitanje okruženja nije nezanimljivo podsjetiti da je od sredine 1950-ih godina Jugoslavija bila optuživana za učešće u aktivnom (zapadnjačkom) okruženju, s obzirom na postojanje odgovarajućih aranžmana s Grčkom i Turskom. Što se tiče Albanije, i tu je jasno da se ne radi ni o kakvim problemima koji bi slijedili iz pasivnog okruženja navodno nametnutog od strane Jugoslavije i Grčke na kopnu ili Jugoslavije, Italije i Grčke na moru (zona Otrantskih vrata). Položaj u pasivnom okruženju albanska je politička floskula s jasnim unutrašnje političkim ciljevima. A pogotovo navodni albanski status pasivnog okruženja ne vrijedi danas kada je izgrađena željeznička pruga Titograd-Skadar (što je izraz i potvrda određenih političkih odnosa) i kada je prekinuto ratno stanje s Grčkom (1986, odnosno 1987. god.). Osim toga, i Albanija ima slobodno morsko pročelje — doduše i ono se može blokirati, ali tu smo već na terenu takvih zamašitih strategema na europsko-mediteranskom prostoru koji danas nisu realni.

Međutim, u vezi s položajem Jugoslavije u »okruženju« treba ipak ukazati na konstante nekih interesa — naime, dokle god postoje blokovi (i dokle god Albanija ne definira svoj status kao trajni izvanblokovski status) Jugoslavija će se nalaziti u međuprostoru na rubovima kojeg će blokovski interesi biti neprijeporni, a njihova težnja zadržavanja utjecaja i statusa quo neprikosnoveni; poslušat vanjskih interesa bit će da s jedne strane SSSR ne može dozvoliti bilo kakavu promjenu vanjskopolitičke orijentacije Mađarske: ona je čvorište tzv. *panonske geostrateške lepeze*, najvažnijeg čvorišta u Europi koje se odnosi i na kopneni i na mediteranski sektor. S druge strane je natovska Grčka — ona je bitni čimbenik povezivanja Italije i Turske i kontrole Egeja, a potencijalno i Otrantskih vrata. Dokle god postoje blokovi ovakav je geopolitički položaj Jugoslavije naglašeno nepovoljan, ali samo u kontekstu prihvaćanja teze o vojnom obračunu u Europi, što nam se danas čini nemogućim.

Geopolitički položaj Jugoslavije, unatoč tradicionalnim opterećenjima, nosi u sebi i neke potencijalne pozitivne mogućnosti u smislu priloga europskoj sigurnosti. Neke od tih mogućnosti već su egzistentne — to je status nesvrstavanja kao politička činjenica. Važno je istaći da na vezu i utjecaj vanjskopolitičkog i geografskog (prostornog, teritorijaliziranog) upravo upućuju utjecaji na jugoslavensku politiku nesvrstavanja — naime, ta politika nije samo orijentacija koja se kao specifični tertium datur politički suprotstavlja blokovima općenito, nego je rezultat neposrednih vlastitih interesa u smislu obrambene vanjske politike: vojno i ekonomski slabe države, a na specifičnom i osjetljivom geopolitičkom položaju između blokova i u zoni Rimlanda koja je prirodno poprište interesa i sukobljavanja velesila, moraju se vojnoj opasnosti suprotstaviti i politikom nesvrstavanja; utjecaj lokacije ovdje je neprijeporan — zanimljivo je zato podsjetiti da su osim Gane sve zemlje koje su bile važne u inicijalnoj fazi stvaranja pokreta bile iz područja Rimlanda (Jugoslavija, Egipat, Indija, Indonezija). Međutim, postoje i druge mogućnosti koje bi kao prilog evropskoj sigurnosti možda bilo moguće ostvariti. Pri tome ćemo naročito naglasiti činjenicu da se političko funkcioniranje tih mogućnosti može ostvariti i ispuniti samo u okvirima adekvatne teritorijalizacije: ako se, naime, između Zapada i Istoka želi ostvariti pojas sa smanjenim mogućnostima za napetosti, onda on mora imati baš odre-

deno geopolitičku lokaciju — bez nje i uza sav politički naboj i domet smanjenje napetosti nije moguće. A kada je Jugoslavija u pitanju, to znači da bi ona mogla postati dio koridora između Barentsovog, Sjevernog ledenog, Norveškog i Bijelog mora i središnjeg dijela otvorenog Sredozemlja i tzv. »4 mora« (Jadran, Egej, Mramorno i Crno more); jedino tako uspostavljeni i teritorijalizirani koridor može izvršiti svoju geostratešku i političku izolacionu funkciju između Zapada i Istoka.

Idući od sjevera prema jugu treba uočiti slijedeće sadržaje:

1) neke napetosti još nisu riješene (razgraničenje SSSR-a i Norveške u Barentsovom moru); ovo pitanje ima veliko značenje i za odnose dviju zemalja, ali i za blokovske relacije;

2) eventualno definiranje skandinavskog područja kao nenuklearne zone moralo bi uključiti Norvešku, Švedsku, Finsku i Dansku, zatim Baltik, Norveško i Barentsovo more i sovjetski poluotok Kola, što znači da bi ovdje moralo doći i do denuklearizacije;

3) s obzirom na riješeno pitanje (1988. god.) razgraničenja ekonomske zone između SSSR-a i Švedske istočno od otoka Gotland, situacija je na Baltiku povoljnija nego ranije; a kako »podmornice« u švedskim vodama očito nisu sovjetske, i to je prilog da se Baltik shvati kao dio zone između Zapada i Istoka koji ima pozitivno geostrateški izolaciono značenje. Tome treba dodati i neutralnost Švedske, kao i specifični status Finske, što obje ove zemlje uvrštava u kategoriju tzv. »europskih neutralaca«. Važno je također da se između SSSR-a i Finske više ne mogu postavljati teritorijalna pitanja, što sve znači da europski Sjever ima važne preduvjete za stabilnost, a to je važno za čitavu Europu;

4) u središnjoj Europi stari prijedlogzi o denuklearizaciji pojasa od 150 km sa svake strane granice u Zapadnoj i Istočnoj Njemačkoj i ČSSR danas doživljavaju dijelom oživotvorenje zbog sporazuma Reagana i Gorbačova (1987. god.), ali prava rješenja tek predstoje s uklanjanjem TNF⁵ — na taj način i središnja bi Europa postala dio izolacionog pojasa između sjevera i juga kontinenta;

5) u tom pojasu treba sada dodati i neutralnu Švicarsku i Austriju; i konačno

6) nesvrstana Jugoslavija u izravnom graničnom kontaktu s Austrijom završni je prostor izolacione zone između sjeverne i južne Europe; ali, tome treba dodati i izvanblokovsku Albaniju, kao i mogućnost da se čitav Balkan (dakle i s europskom Turskom) pretvori u ne- i denukleariziranu zonu. Iz navedenog je jasno uočljivo: politička dimenzija zone koja je zapravo prošireni Palmeov koridor ima smisla i oživotvoruje se i činjenicom da je zona locirana između Zapada i Istoka, i time može imati stvarno izolaciono značenje, a njezina mjestimično relativno velika širina prilog je strateškim i političkim funkcijama.

Problem Albanije. Ako proces prodora blokova u nezauzeta područja koja se pretvaraju u interesne sfere ili postaju članovi blokova smatramo činiocem nestabilnosti, onda je sadašnji izvanblokovski status Albanije na

⁵ Theatre of Tactical Nuclear Forces

specifičnom geopolitičkom položaju mogućnost da se u budućnost jedan od blokova etablira u tom prostoru, čime se otvaraju novi problemi. Za sada ispuštamo iz vida tezu koju smo odbranili na drugim mjestima, tj. da podijeljene i međusobno priznate interesne sfere i pripadnost blokovima znače bitan prilog regionalnoj stabilnosti i govorimo sa stajališta koje je uobičajeno u međublokovskim odnosima, tj. da je stjecanje ili gubitak utjecaja i bilo kog oblika prisutnosti činilac međusobnog i regionalnog narušavanja odnosa snaga, a time i činilac nestabilnosti.

U slučaju da Albanija napusti svoj izvanblokovski status i prikloni se Zapadu, za SSSR bi to moglo imati značajne geostrateški negativne posljedice: kontrola Zapada nad Otrantskim vratima bila bi posvemašnja, spoj Italija-Grčka bio bi upotpunjen, nova granica i potencijalna fronta prema Kosovu i Makedoniji značila bi dodatnu stratešku bazu za suprotstavljanje eventualnim ambicijama s Istoka. I obrnuto — ako bi se Albanija vratila u Varšavski ugovor, SSSR bi stekao izuzetne prednosti — barem bi si djelomično osigurao prohodnost Otrantskim vratima, osporio vezu Italija-Grčka, okružio bi posredno Kosovo, južnu Srbiju i Makedoniju i — što je najvažnije od svega, i na razini je svjetskih dimenzija — osigurao bi si logističku bazu u središnjem dijelu otvorenog Sredozemlja, i to u zemlji koja osigurava opskrbu naftom. Dakako, sve su to u današnjem, ali i ne samo u današnjem, času nerealnosti fantazije i autor sve to ističe protiv vlastitog uvjerenja, budući da bi bio kadar dokazivati da u Evropi neće biti nikakvog rata. Međutim, ta tvrdnja za sada nije važna — ovi su redovi napisani u skladu s općim shvaćanjem militarističkih krugova što se, dakako, tiče i ovih jugoslavenskih.

I konačno — i za Jugoslaviju i za Albaniju uvijek će biti važna Otrantska vrata. Razlozi za to su poznati, ali treba dodati još jedan, tj. za te je dvije zemlje vrlo nepovoljna činjenica što ni za Italiju a ni za Grčku eventualno zatvaranje Otrantskih vrata ne mora imati zapravo nikakve važnosti i posljedice. Time se problem koncentrira samo na Jugoslaviju i Albaniju, pa izostaju širi zajednički interesi kojima bi se odgovarajući problemi lakše savladivati.

Ostvarenje stabilnosti na Balkanu bitni je interes cjelokupne balkanske politike, iz čega je za sada jedino moguće isključiti neke vidove albanske vanjske politike i to u odnosu na Jugoslaviju. Ali, osim starijeg nasljeđa i dobro poznatih unutrašnje balkanskih problema za stabilnost/nestabilnost prilika, posebno treba naglasiti jednu činjenicu po kojoj se Balkan u posljednjoj povijesti bitno razlikuje od bilo kojeg drugog dijela Europe — naime

1. nigdje nisu zabilježene toliko izrazite promjene u vanjskopolitičkoj orijentaciji, odnosno izboru savezništva, što je očito prilog nestabilnosti, i
2. nigdje drugdje u Europi ne postoje države među kojima je suprotan interesa tolika da se ponekad govori i o mogućnostima rata (Grčka i Turska).

Jugoslavija i Albanija, a donekle i Grčka, najizrazitije su mijenjale svoje vanjskopolitičke odnose — za Jugoslaviju to vrijedi u odnosu na SSSR, za Albaniju u odnosu i na Jugoslaviju, i na SSSR i NR Kinu. Balkanskim paktom iz sredine 1950-ih godina Jugoslavija je i formalno definirala svoj

otpor istočnom bloku; najnovija politička orijentacija, to jest politika nesvrstavanja, također je bitna promjena u našoj vanjskopolitičkoj orijentaciji.

Promjenljivost političkog stava Grčke u odnosu na NATO (Grčka nije član pakta od 1974. do 1980. godine) također ne pridonosi stabiliziranju prilika. Sve navedeno da je dovoljno razloga da zaključimo kako promjene vanjskopolitičke orijentacije nisu mogle biti činilac stabilnosti, iako su ponekad, kao u slučaju Jugoslavije, bile na razini progresivnih povijesnih kretanja. A svemu treba dodati još nešto — Balkan se nalazi u onom dijelu Europe gdje su uslijedile velike teritorijalne promjene (Jugoslavija, Rumunjska). Njih danas nije moguće revidirati, budući da neke znače samo saldiranje objektivnih i historijskih i suvremenih prava (Jugoslavija), dok su one druge rezultat promjena koje se zbog neravnoteže u snazi sudionika ne može dovoditi u pitanje (Rumunjska u odnosu na SSSR, baš kao uostalom i u slučaju Finske). Zato posljedice drugog svjetskog rata ne mogu biti rezultat nestabilnosti na Balkanu, nego su to teritorijalni problemi naslijeđeni još iz ranijih razdoblja (Rumunjska-Mađarska) izuzetak je jedino novi grčko-turski spor u Egeju. Ali, o pravim teritorijalnim problemima nije jednostavno raspravljati, jer ako se pritom misli na Albaniju i Bugarsku u odnosu na Jugoslaviju, onda se o tim pitanjima može govoriti samo u kontekstu tumačenja odgovarajućih politika, a ne i u smislu eksplicitnih zahtjeva koji se mogu dokazati dokumentima. Međutim, bilo kako bilo, to su pitanja koja ipak opterećuju međunarodne odnose na Balkanu.

U razmatranju problema sigurnosti i stabilnosti Europe i Balkana treba upozoriti na dva važna datuma: *prvo*, nakon sređivanja odnosa Jugoslavije i SSSR-a 1955. i 1956. godine i nakon mađarske krize 1956. godine Balkan je definitivno izišao iz razdoblja u kojem se moglo govoriti o sovjetskoj vojnoj opasnosti u odnosu na to područje (važno je uočiti činjenicu da ni 1948. godine SSSR nije napao Jugoslaviju); i *drugo*, poslije čehoslovačke krize 1968. više ne prijete sovjetske vojne intervencije u Europi, dakako, uvijek jedino u okviru svoje interesne i blokovske sfere. Važno je uočiti da kasnije SSSR nije pokušao vojno srediti situaciju ni u Poljskoj: dakle 1955, 1956. i 1968. godina odlučni su datumi u povijesti Europe — otada ona ulazi u posebno razdoblje stabilnosti.

Međutim, kada se radi o stabilnosti onda se otvara novo kontroverzno pitanje — tj. kakva je u tome uloga blokova. Uobičajeno shvaćanje inzistira na tezi da je formiranje blokova u cjelini, a time i na Balkanu, činilac koji je otežao odnose u regiji.

To je, međutim, samo djelomično prihvatljivo, budući da je blokovska podjela značila fiksiranje interesnih sfera i bila prilog stabilnosti. Dakako, prihvatljivija bi bila stabilnost utemeljena na nekim drugim osnovama, ali i ovakva je stabilnost činjenica.

Problemi nesigurnosti odnosno nepovoljnih odnosa u većoj su mjeri rezultat unutrašnjih negoli vanjskih pitanja — važno je pritom ukazati na nacionalizme većinskih nacija prema ostalim manjim nacijama u nekim državama. Ti nacionalizmi mogu imati različite uzroke, pri čemu treba uočiti i ulogu naslijeđa; naime, nacionalna ideja bila je među glavnim pokretačima

borbe protiv stranih dominacija (navlastito one turske), u nacionalnom traženo je i nalaženo jedno od najjačih uporišta vlastitog identiteta; slično je vrijedilo i za religiju, koja danas na sreću među balkanskim državama ili unutar njih ne predstavlja destabilizirajući faktor; Albanija sa svojom politikom represije religije predstavlja dakako poseban slučaj. Silina potrebe za identitetom morala je biti silovita, budući da je vlastitost bila tako dugo i u svemu potirana. Zato nacionalne probleme na Balkanu, koji inače čine bitni dio definicije balkanizacije, ne treba olako povezivati s balkanskom zaostalošću jedne ahistorijske raje, jer uostalom sličnih problema ima i u razvijenoj zapadnoj Europi (Flamanci-Valonci). U slučaju Balkana očito se radi o jakim identitetima, njihovom dugom ništenju, ali i pravu da se izraze, a sve u uvjetima objektivno različitog povijesnog naslijeđa i različitih geografskih uporišta u tzv. regijama jezgri odakle su se širile pojedine državnosti.

Ako se u razmatranju ovih pitanja uzima u obzir povijesno naslijeđe i današnja težnja za vlašću, onda su nastojanja oko asimilacije i nepriznavanja prava nacionalnih manjina dijelom utemeljena i u činjenici da su balkanske države relativno kasno ostvarile svoje državnosti, tj. suverenitet i vlast nad određenim prostorima — a u tome pitanje vlasti je, razumljivo, najodlučnije. To znači da se u *inicijalnoj politogenezi teško priznaju prava manjina, jer vodeće nacije u procesu i sa ostvarenim oslobođenjem ne žele nikakvu podjelu vlasti*; većinska se nacija borila za svoju državu i za svoju dominaciju, a ne za podjelu vlasti ili gubitak određenog utjecaja, do čega neminovno dolazi ako se priznaju prava manjina.

Sigurnost Jugoslavije u Europi ovisi o više činilaca, ali na ovom će se mjestu ukazati samo na vidove geostrateške lokacije, tj. položaj u sistemu glavnih europskih vojno-operacijskih pravaca između Zapada i Istoka (pritom je razumljivo da se ti pravci uvijek promatraju kao dvosmjerni). Za opće geostrateške prilike u Europi treba uočiti pet bitnih činjenica:

1) na moru Europu je pomorskim baražama moguće odijeliti na dva izolirana sektora — sve su prednosti u tom smislu na strani Zapada;

2) na kopnu takva podjela nije moguća — prohodnost je izrazita i na pravcima sjevernije i južnije od Alpa, što naročito vrijedi za tzv. *Koridor ratova* između Kanalskih zemalja i moskovskog prostora;

3) područje Čehoslovačke (Moravske) omogućava vezu spomenutih dvaju pravaca sjevernije i južnije od Alpa, dok seljefna *Češka tvrđava* ima bitno značenje za kontrolu i Koridora ratova na sjeveru i podunavskog pravca na jugu;

4) glavno čvorište vojnooperacijskih pravaca u Europi locirano je u Panonskoj nizini (*Panonska lepeza*) s 9 glavnih krakova odnosno odvojaka i izravno se tiče i Balkana; i napokon

5) upravo preko Jugoslavije prolazi sedam glavnih europskih operacijskih pravaca, pri čemu je uz Mađarsku jugoslavenski prostor najopterećeniji u Europi.

Lokacija Jugoslavije u ovakvom sustavu vojnooperacijskih pravaca očito predstavlja problem, barem dok smo na liniji nažalost još uvijek uobičajenih shvaćanja o mogućnosti rata u Europi. Takva situacija, razumljivo, nameće i mirovne napore — jedan od oblika tih nastojanja jest i pretva-

ranje Balkana u NWFZ⁶ zonu. Ostvarivanje ne- i denuklearizirane zone na Balkanu očito bi bio prilog sigurnosti i u širim okvirima. Zato zapanjuje da su makar verbalna nastojanja oko toga slabog intenziteta pače zanemarljiva zapravo se svode tek na mlake općenitosti za koje se jasno uočava da se ostvarenje NWFZ ne smatra važnim ciljem. Istina je da je vojno značenje NWFZ zone relativno malo, i to zbog triju razloga:

1. čak i uz ostvarivanje te zone, ona ostaje i dalje u okvirima dometa nuklearnih oružja lociranih u drugim prostorima,

2. ostvarivanje zone ima smisla ako se zabrane odnose i na okolna mora (Jadran, Egej, Mramorno more i Crno more), što je, razumljivo, teško postići — jer je malo vjerojatno da bi SSSR pristao na parcijalnu denuklearizaciju svog teritorija, jer isto što vrijedi za poluotok Kola vrijedi isto tako i za crnomorski bazen (kada se radi o teritorijalno-parcijalnoj denuklearizaciji onda bi ona morala zahvatiti i europski dio Turske);

3. svoje puno značenje u smislu sigurnosti i razoružanja zona može imati danas samo u slučaju ako je dopunjena i zabranom upotrebe kemijskog, biološkog i ekološkog oružja uz smanjenje svih konvencionalnih snaga na razinu »*obrambene dovoljnosti*«. Ostali prilozi sigurnosti Balkana imali bi također veliko značenje, ali ih je teško ili nemoguće postići — tako bi bilo nužno zabraniti pristup stranih ratnih flota u akvatorije Jadrana, Egeja, Mramornog mora i Crnog mora a pogotovo brodova na nuklearni pogon ili s nuklearnim naoružanjem. Ako vrijedi teza da Sredozemlje treba da pripada mediteranskim zemljama, oda je isto tako prihvatljivo da zatvorena mora budu pod kontrolom i uz isključivu prisutnost samo priobalnih država. Međutim, uspostavljanje i ne- i denuklearizirane zone ipak ima određeno značenje i to na način da pojedini lokaliteti u zoni prestaju biti ciljevi protivničkog bilo prvog udara bilo protuudara. Ova je činjenica važna i iz razloga jer se unatoč izuzetnih preciznosti u okviru CEP-a⁷ mogu očekivati i znatne pogreške, što znači da u područjima s nuklearnim oružjem ne bi stradali samo određeni lokaliteti, nego i šira područja.

Balkanska suradnja, i to u uvjetima sigurnosti, jedan je od temeljnih preduvjeta za razvitak i ulazak u 21. stoljeće. Pri tome dvije se zasade moraju smatrati za postulirane, tj. izbjegavanje nerješivih, dakle etničkih pitanja. Koliko su pitanja nacionalnih manjina odlučujuća u međubalkanskim odnosima vidi se najbolje u činjenici da se povoljni odnosi uspostavljaju tamo gdje nema problema prekograničnih manjina, bilo da one ne postoje u znatnijem broju ili su ta pitanja riješena (Jugoslavija-Mađarska i Rumunjska, Grčka i Bugarska). I zatim — nastojanje oko što isprepletenijih, navelastito gospodarskih, interesa, zbog kojih će svaka balkanska država biti zainteresirana za Balkan kao cjelinu — radi se, dakle, o međuzavisnosti.

Za suradnju na Balkanu razvoj prometa jedan je od nezaobilaznih preduvjeta. Kako je o tome već bilo riječi u drugim prilogima, ostaje nam da upozorimo na neke dopune: *prvo*, više bi trebalo iskoristiti prugu Beograd-Bar za potrebe Rumunjske; za zapadnu Rumunjsku udaljenosti do Bara

⁶ Nuclear Weapons Free Zone

⁷ CEP — Circular Error Probable — polumjer kruga koji će pogoditi bar 50% ispaljenih projektila prema cilju lociranom u središtu kruga.

slične su kao i do rumunjske obale, dok je prednost Bara bolja uključenost u usputne međunarodne pomorske tokove — Crno more je, ipak, uvelike sneruke; *drugo*, svim političkim i ekonomskim sredstvima treba nastojati da se pruga Titograd-Skadar privede potpunoj funkciji. Za razvijenu međubalkansku suradnju željezničke veze iz sviju balkanskih država (ali i Mađarske i Austrije) s Albanijom moguće su jedino preko Jugoslavije. Pruga Beograd-Bar time dobiva dodatno značenje, dok se na pomorske veze Rumunjske i Bugarske s Albanijom osjećaju utjecaji velikih udaljenosti; *treće*, kao jedan od bugarskih izlaza na Egej treba razviti veze Sofija-SR Srbija-SR Makedonija-Grčka (Solun). Iz Sofije približne su udaljenosti kao i do bugarske obale, a pomorski pravci prema zapadnoj Europi nisu odatle najpogodniji.

Za razvoj Balkana, za međusobnu suradnju ali i uvlačenje ovog prostora u Europu važan je njezin interes. Naime, kapitalističkom sustavu (iako ne samo njemu, ali on je u tome najefikasniji) nužno je stalno uvlačenje novih partnera u regionalne i globalne ekonomske odnose zbog nužnosti dinamiziranja i stalnog dodavanja novih impulsa razvoju u okviru jednog svjetonazora koji se temelji na religiji rasta — potrebni su stalno novi izvori sirovina, nova gospodarska dinamika, nova tržišta. To je bilo i razlogom zašto je svijet pokazao i pokazuje tolik interes za Kinu, to je jedan od mogućih uzroka sporazumijevanja SAD i SSSR-a, jer bi otvoreni i razvijeni SSSR, isto kao nekada Kina, mogao postati čitnim činiocem dinamiziranja poslovnosti i trgovačke razmjene sa Zapadom; to je isto tako razlogom da se unatoč i usprkos svemu EEZ interesira i za Jugoslaviju.

Za razvoj međubalkanske suradnje kao paradigma mogla bi dobro poslužiti Zajednica Alpe-Jadran. Ona je idealni primjer mogućnosti suradnje i država NATO-a i Varšavskog ugovora i neutralnih i nesvrstanih zemalja. Ovo je iskustvo važno i moglo bi se (možda) primijeniti i na balkanske prostore. Zajednica Alpe-Jadran izuzetno je zanimljiva tvorevina — ona okuplja izuzetan konkatni prostor, spojnicu središnje i mediteranske Europe, koji svoj izlaz nalazi na sjevernom Jadranu (Venecija, Trst, Koper, Rijeka); okuplja zatim vrlo jake i emitivne i receptivne turističke zemlje i dva važna turistička područja — alpsko i jadransko, a sve u naglašenoj blizini ostale razvijene Europe. Suradnja u ovom prostoru logični je izraz prostornog položaja i udaljenosti, kao i međusobnih interesa: na spojnici Podunavlja i sjevernog Jadrana sa Bečkom zavalom i Panonijom kao logičnim životnim središtima i težištima okupljanja okolnih prostora, s važnim izlazom na more, nekada je bila centrirana i Austro-Ugarska prije nego što je, logično, nužno bila razorena unutrašnjom raznolikošću. Ali, neke konstante su morale zadržati trajno značenje — društveni procesi razbili su, istina, političko jedinstvo ovog prostora, ali su geografske i ekonomske konstante konačno nadvladale različitosti i omogućile suradnju. Unatoč nastanku pojedinih država i postojanju različitih nacija, prostor između Podunavlja i sjevernog Jadrana ostaje trajno obilježen složenim interesima, ovisno o prostornim odnosima i gravitacijskim tokovima. A na današnjem stupnju europskog ekonomskog razvoja i civilizacijskih tokova uopće suradnja je najlogičniji vid promicanja interesa sviju. Zato Zajednica Alpe-Jadran ima sigurnu budućnost i može poslužiti kao poticaj za različite vidove balkanske suradnje. Ali pri tome se ne bi trebalo previše zanositi, jer mogućnosti

na drugim sektorima Balkana nisu takve kao na mjestu alpsko-podunavsko-jadranskog kontakta. Unatoč i potrebama i eventualno političkoj volji za suradnjom, drugi dijelovi Balkana nemaju takav geografski položaj, nisu takvo gravitacijsko čvorište i ne spajaju takva interesna područja; nisu u takvom kontaktu i blizu razvijenoj Europi kao Zajednica Alpe-Jadran. One sile koje unatoč razlikama na sjevernom Jadranu uvjetuju određeno zajedništvo, ne postoje u drugim dijelovima Balkana.

Međutim, govoriti o balkanskim odnosima samo u kontekstu suradnje nije primjereno, budući da postoje i izraziti konkurentski odnosi — to se prije svega tiče turističke valorizacije; ali treba upozoriti da je tu situacija ambivalentna: s jedne strane postoji izravna konkurencija u odnosu na glavna emitivna žarišta europskog turizma. Valja pritom ukazati da je potencijalna turistička vrijednost crnomorske fasade očito u porastu — s rumunjske i bugarske obale lako se doseže Turska, a ona se nalazi u fazi jake turističke ekspanzije; isto tako, lako se doseže i Sovjetski Savez, koji će također zbog nove politike prestrojavanja izazivati sve veći interes. Međutim, s druge strane postoje mogućnosti turističke suradnje na Balkanu u odnosu na izvaneuropske emitivne zemlje, koje, logično, pokazuju veći interes za širim regionalnim poznavanjem nekog prostora, što znači interes za upoznavanje čitavog ili većeg dijela Balkana, a nikako ne samo jednog grada ili države. Turiste iz Angloamerike, Australije itd. više zanima Europa kao cjelina ili njezini veći sektori, a ne samo pojedini detalji — zato je u tom smislu suradnja među balkanskim državama poželjna i otvara nove mogućnosti bez konkurentskih osporavanja.

Suradnju na Balkanu otežava i činjenica da su sve balkanske socijalističke zemlje (i Turska) u teškoj ekonomskoj i društvenoj krizi, što ne otvara perspektive za napredak, a za suradnju potreban je unutrašnji progres svake države.

ZAKLJUČAK. *Po svemu sudeći, Balkan ne može očekivati ubrzani progres i priključivanje Europi na razini 21. stoljeća, i to iz dvaju razloga — prvo, međusobna se suradnja danas naprosto ne može uopće ili pak ne brzo razviti, i to unatoč svim deklaracijama, onako kako to vrijedi za Zapadnu ili Nordijsku Europu, i drugo, još je važnije uočiti da su za razvoj u balkanskim socijalističkim zemljama (ali i u Turskoj) nužne bitne i odlučne promjene, i to ne na razini reformi — naprotiv, nužne su revolucionarne promjene; međutim, one nisu moguće. Pritom to nije pitanje socijalizma, to je pitanje vlasti, a ovakve vlasti ne žele promjene, jer bi time ukinule same sebe; dakle, progresa će, istina, ponešto biti, ali će on uvijek biti takav da ćemo zaostajati za razvijenom Europom, što je i logično, jer sve što je parcijalno i palijativno ne može biti zalag napretka.*

Ocjena balkanskih prilika i mogućnosti kreće se logično u odnosima konferencije i suradnje. Pri tome je moguće prihvatiti ocjenu da se civilizacijski pomak ina Balkanu kreće u pravcu shvaćanja da je suradnja probitačnija od sukobljavanja. U tom smislu treba ocjenjivati i geostrateški položaj Jugoslavije, koji je očito predstavljao određenu opasnost kada su u pitanju bili i globalni i regionalni europski odnosi. Ali, ta opasnost pripada prošlosti, pa *danas inzistiranje na vanjskoj opasnosti za Jugoslaviju tek je izraz nerazumijevanja naših političkih i vojnih krugova, a također i izraz*

Skica 1 — BALKAN I RUBNA MORA — GRANICE I OSNOVE POLITIČKE TOPONIMIJE

Geografski i društveno uobičajeni toponim Balkanski poluotok može se kritizirati s dvaju stajališta: 1. njegove su poluotočne karakteristike slabo izražene što se vidi i iz relativno slabih maritimnih utjecaja u unutrašnjosti i činjenice da je na mjestu gdje se drži kopna najširi — to sve predstavlja bitnu razliku prema Apenjnskom poluotoku koji zaista zaslužuje definiciju poluotoka; 2. po svojim društvenim osobinama Balkan je poslije II. svjetskog rata ubrzano počeo gubiti osobine balkanizacije, pa su se sve više razvijali uvjeti da se zapravo pejorativni i obilježeni pojam Balkana prepuštj povijesti, a prihvati neutralniji pojam Jugostočne Europe. Međutim, oživljavanje tipično balkanskih problema i karakteristika u novije doba, nažalost, ponovno opravdava pojam Balkana — zato ćemo taj prostor tako i nazivati: samo Balkan, izostavljajući odrednicu poluotok.

Poseban je problem sjeverna politička granica i geografska meda Balkana. Prema uobičajenim shvaćanjima ona povezuje Riječki zaljev, zatim Kupu, Savu i Dunav do ušća. Ovako shvaćena geografska meda temelji se i na nekim političkim vidovima povijesnog nasljeđa, ali ju se može i te kako osporavati. Međutim, za naša razmatranja važniji su politički odnosi gdje treba respektirati državne granice —

dakle bi i čitava Jugoslavija bila i balkanska zemlja. Po nekim karakteristikama Balkanu se opravdano pribraja i Rumunjska, iako to slijedi više iz činjenice da je za Rumunjsku teško naći jasnu i svima prihvatljivu definiciju geografskog i geopolitičkog položaja nego iz životnih realnosti. Međutim, u svakom je slučaju moguće govoriti o Balkanu u užem (bez Rumunjske) i Balkanu u širem smislu (s Rumunjskom).

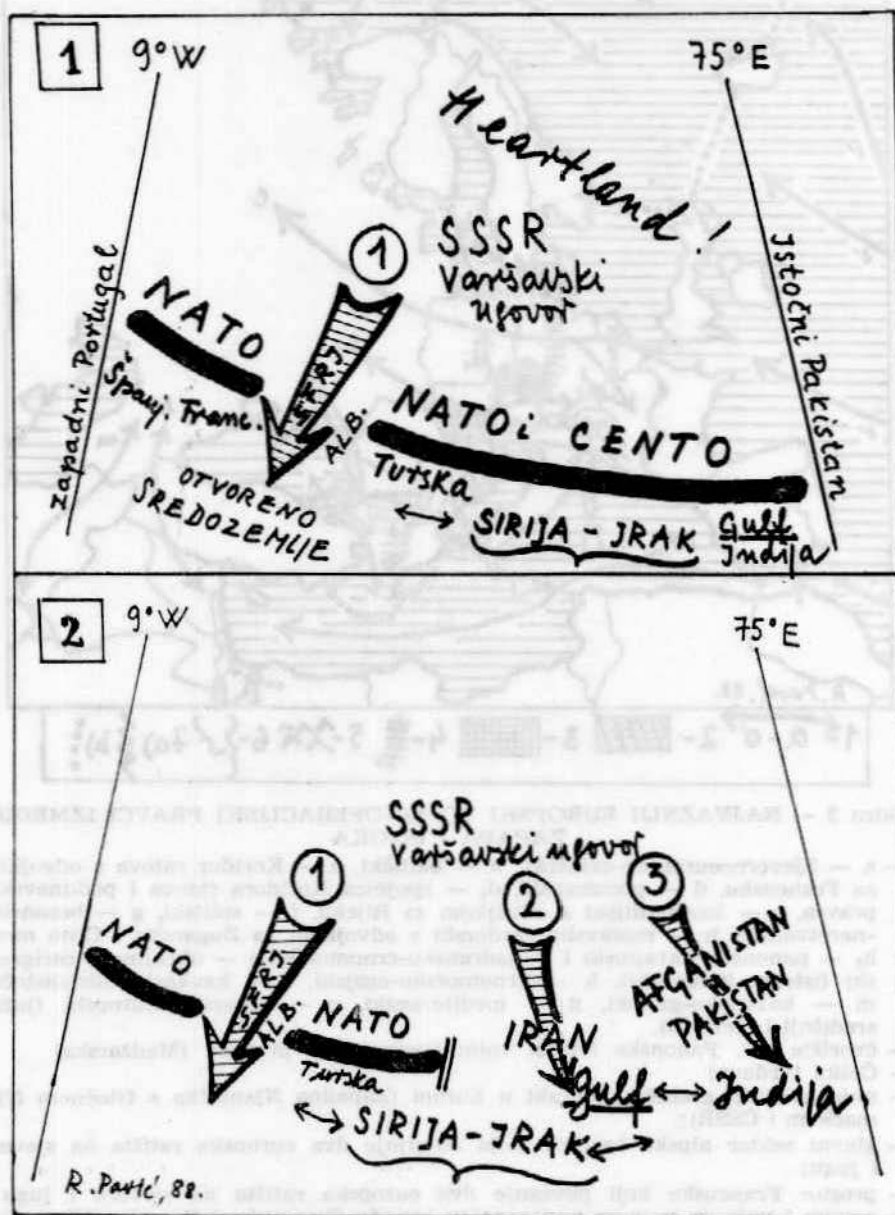
- 1 — uobičajena sjeverna geografska međa Balkana i njegovo rasprostiranje južnije od te međe (shematizirano)
- 2 — pojam Balkana u užem smislu u skladu s političkim granicama;
- 3 — pojam Balkana u širem smislu;
- 4 — tzv. Grčki poluotok — jedini pravi poluotočni prostor u jugoistočnoj Europi;
- 5 — a) balkanska jezgra u republičkim granicama, b) reljefna Dinarska tvrđava, c) carigradski glacis ili mostobran; d) kretska luk.
- 6 — sektor otvorenog Sredozemlja južnije od Tirenskog, Jadranskog i Egejskog mora;
- 7 — zatvorena mora: a) jednostavna — sve obale pripadaju samo jednoj državi, b) složena — obale pripadaju različitim državama, c) sporna zatvorena mora;
- 8 — 1 — apsolutno blokovsko more Zapada; 2 — jednostavno blokovsko more — pripada različitim državama u istom bloku; 3 — podijeljena blokovska mora pripadaju različitim blokovima; 4 — djelomična blokovska mora;
- 9 — A — Sredozemlje u užem smislu (bez crnomorskog bazena i Mramornog mora kao prijelazne zone); B — Sredozemlje u širem smislu (sa crnomorskim bazenom i Mramornim morem);
- 10 — I—IV. tzv. »4 mora« Jadransko, Egejsko, Mramorno i Crno more;
- 11 — a) C, C₁ — dijelovi središnjeg Sredozemlja, od kojih sjeverniji još pripada Europi, a južniji Africi; b) D — dio istočnog Sredozemlja;

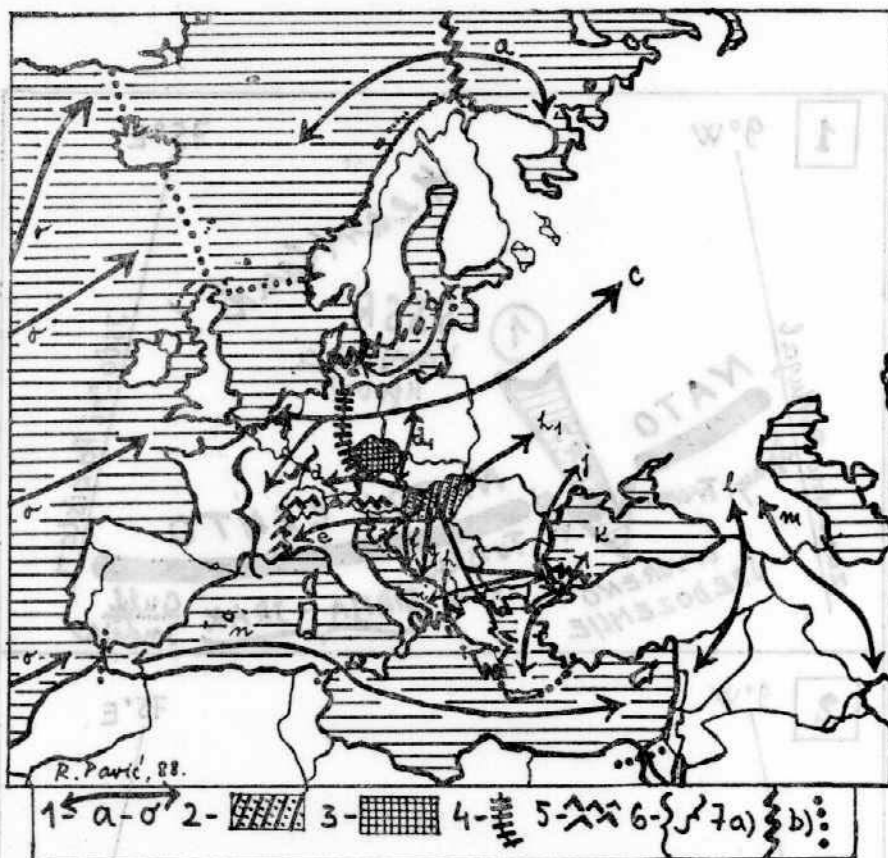
Skica 2 — POLOŽAJ JUGOSLAVIJE U SEKTORU RIMLANDA IZMEĐU 9^oW i 75^oE

U natovskoj i centovskoj barijeri Jugoslavija je do 1978/79. god. bila jedini izvanblokovski prekid okruženja, u što treba ubrojiti i Albaniju. Unatoč nesudjelovanju u vojnoj strukturi NATO-a, i Španjolsku i Francusku treba u svakoj kriznoj situaciji ubrojiti u prave članove NATO-a; isto vrijedi i za Grčku unatoč njezinoj povremenoj nepripadnosti NATO-u (1974—1980).

Važno je uočiti da je SSSR unatoč natovsko-centovskoj barijeri uspio ostvariti izvjestan utjecaj u koridorom prostoru Sredozemlje-Gulf, i to ugovorima sa Irakom i Sirijom (1972. i 1980. god.). Međutim, taj koridor tada ne može vršiti spojnu ulogu, budući da SSSR nema adekvatni izlaz na Gulf. U ovako teritorijaliziranim odnosima snaga logični su i izraženi pritisci i interesi za prostor Jugoslavije.

Nakon raspada CENTO pakta SSSR stječe još jedan potencijalni koridor kroz Rimland, i to upravo na onom mjestu gdje se najjednostavnije dopire do Gulfa. Spojni koridor Sirija—Irak sada dobiva na značenju jer je SSSR-u (potencijalno) omogućena participacija na oba krajnja sektora koridora (rat između Iraka i Irana ovdje se ne uzima u obzir). Osim toga, očekivanim poboljšanjem s Afganistanom i Pakistanom SSSR-u se otvara i koridor do Indije. U nastaloj situaciji interes za Jugoslaviju nije više tako izrazit — umjesto jednog, SSSR sada ima još dva potencijalna koridora, koji ne zahvaćaju zapadne blokovske zemlje.

Skica 3 — NAJVAŽNIJI EUROPSKI VOJNO-OPERACIJSKI PRAVCI IZMEĐU ZAPADA I ISTOKA

- 1 — a — Sjevernoeuropsko-arktički; b — baltički, c — Koridor ratova s odvojkom za Francusku, d — podunavski, d₁ — spojnica Koridora ratova i podunavskog pravca, e — lombardijski s odvojkom za Bijeku, f — splitski, g — bosansko-nerétvanski, h — moravsko-vargarski s odvojkom za Bugarsku i Crno more, h₁ — panonsko-ukrajinski i — jadransko-crnomorski, j — ukrajinsko-carigradski (istočno-balkanski), k — crnomorsko-egejski, l — kavkasko-bliskoistočni, m — kavkasko-gulfski, n — mediteranski, o — američko-europski (južni, središnji i sjeverni).
- 2 — izvorište tzv. Panonske lepeze vojno-operacijskih pravaca (Mađarska)
- 3 — Češka tvrđava;
- 4 — najosjetljiviji granični kontakt u Europi (Zapadna Njemačka s Istočnom Njemačkom i ČSSR);
- 5 — glavni sektor alpske barijere koja odjeljuje dva europska ratišta na sjeveru i jugu;
- 6 — prostor Francuske koji povezuje dva europska ratišta na sjeveru i jugu s novom i važnom vojnom povezanošću između Francuske i Zapadne Njemačke;
- 7 — pomorske baraže: a) one koje dijele Europu na zapadni i istočni sektor, b) ostale pomorske baraže; u slučaju prevage Zapada moguće je uspostaviti baraže između Norveške i Svalbarda kao i u Tjesnacima, Otratskim vratima ili Kretskom luku. U slučaju prevage Istoka, u obzir dolaze baraže locirane zapadnije.

Skica 4 — POLOŽAJ JU-GOSLAVIJE U IZOLACIONOM KORIDORU IZMEĐU ZAPADA I ISTOKA

1 — Prijeporno granično područje između SSSR-a i Norveške u Barentsovom moru: a) sovjetski zahtjev, b) norveški zahtjev za razgraničenje;

2 — za sređivanje odnosa na Baltiku veliko značenje ima riješeno pitanje ribolovne zone istočnije od švedskog otoka Gotland (1988. god.);

3 — Skandinavska ne- i denuklearizirana zona sa sovjetskim poluotokom Kola trebala bi uključivati i okolna mora (Baltičko, Norveško i Barentsovo more);

4 — europski »neutralci« na sjeveru;

5 — prijedlog za denuklearizaciju graničnog pojasa 150+150 km) u Zapadnoj i Istočnoj Njemačkoj; zonu bi trebalo proširiti i na teritorije uz zapadnonjemačku i češoslovačku granicu;

6 — neutralne Švicarska i Austrija;

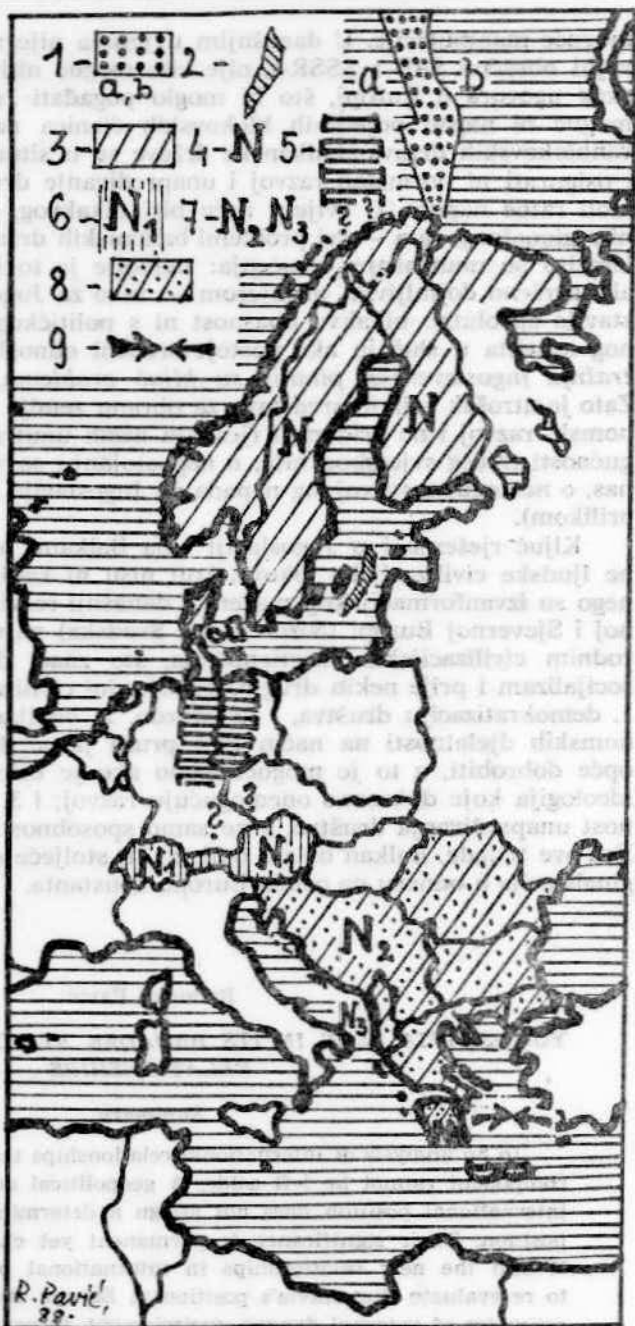
7 — nestvrstana Jugoslavija i izvanblokovska Albanija;

8 — ne- i denuklearizirana zona na Balkanu trebala bi uključivati i Jadransko, Egejsko, Mramorno i Crno more;

9 — grčko-turski spor u Egeju.

Vidljivo je da se u izolacionoj zoni između Zapada i Istoka nalaze dva prijeporna područja koja su šinici nestabilnosti (u Barentsovom i Egejskom moru). Ako bi se u potpunosti ostvarilo postojanje ove zone, dakle s denukleariziranim pojasmom uz granicu obje Njemačke i

CSSR, bila bi između Barentsovog mora na sjeveru i otvorenog Sredozemlja na jugu formirana kontinuirana izolaciona zona s neprijepornim pozitivnim značenjem za europsku sigurnost. Na 60°N zona bi bila široka oko 1116, na 45°N oko 1260 km (sve mjereno po paralelama).

moguće manipulacije. U današnjim uvjetima nije više moguć i ne predstoji vojni obračun SAD i SSSR-a, nije više moguć niti sukob NATO-a i Varšavskog ugovora u Europi, što bi moglo pogađati Jugoslaviju; isto tako nije moguć ni napad pojedinih blokovskih članica na Jugoslaviju, kao ni izvanblokovskih država; balkanske države su u situaciji da ne mogu ponijeti i osigurati ni normalan razvoj i unapređivanje društva (osim Grčke), a kamoli ratne napore. U svijetu neće biti nikakvog, ni globalnog, a u Europi ni regionalnog, rata — svi problemi balkanskih država, pa tako i Jugoslavije, izrazito su unutrašnjeg značenja: najbolje je to ilustrirati jednim jedinim ali savršeno dojmivim primjerom — tako za Jugoslaviju Albanija ne predstavlja apsolutno nikakvu opasnost ni s političkog, s propagandnog ili vojnog aspekta u slučaju ako postoje sređeni odnosi unutar Jugoslavije: *unutrašnja jugoslavenska pitanja su ključ problema, a ne vanjska opasnost*. Zato je utrošak velikih sredstava za obranu zemlje neprimjeren, on koči ekonomski razvoj i ne pridonosi rješenju naših unutrašnjih problema (o nemogućnosti trećeg svjetskog rata, o nepostojanju sovjetske vojne opasnosti danas, o nemogućnosti vojnog napada na Jugoslaviju — o svemu tome drugom prilikom).

Ključ rješenja i u Jugoslaviji i na Balkanu jest uključivanje u prirodne ljudske civilizacijske tokove, koji nisu ni kapitalistički, ni socijalistički, nego su izvanformacijskog značenja; današnji razvijeni kapitalizam u Zapadnoj i Sjevernoj Europi (Nizozemska, Švedska) najviše se približava tim prirodnim civilizacijskim dostignućima, što znači da će te zemlje ostvariti socijalizam i prije nekih drugih. Ti prirodni civilizacijski tokovi znače troje: 1. demokratizaciju društva, i to odozdo, 2. odvijanje svih a navlastito ekonomskih djelatnosti na način koji pruža jasne dokaze svoje efikasnosti i opće dobrobiti, a to je moguće samo ako je oslobođen svih onih dogmi i ideologija koje dokazano onemogućuju razvoj; i 3. ako vlast pokaže sposobnost unapređivanja društva, a ne samo sposobnost za vlastitu reprodukciju. Bez ove trijade, Balkan ostaje Balkan, 21. stoljeće cilj je nedohvatan, a marginalizacija u odnosu na ostalu Europu konstanta.

Radovan Pavić

YUGOSLAVIA SEEN IN ITS BROADER REGIONAL AND BALKAN RELATIONSHIPS

Summary

In an analysis of international relationships the historical-geographic component cannot be left aside. A geopolitical analysis of Yugoslavia's international position does not assign a determining role to space and position. Their significance is permanent yet character is changeable. Within the new relationships in international politics it is necessary to re-evaluate Yugoslavia's position in Europe and in the Balkans. The estimates of external danger, encirclement, threats exercised by military blocs, etc., are obsolete. Domestic problems of economic development and political democratization are the security of Yugoslavia and other Balkan countries.